

ІСТОРІЯ НЕВПИННОГО РУХУ ВПЕРЕД

(до 140-річчя від дня створення Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка)

ЧЕРНІГІВСЬКА ОУНБ ім. В. Г. Короленка – це сучасний науково-інформаційний заклад, культурно-освітній і методичний центр, регіональне книгосховище творів друку, духовна скарбниця краю. За 140 років свого існування вона пройшла шлях від громадської до універсальної наукової бібліотеки.

Чернігівську громадську бібліотеку було відкрито 28 (15 за ст. ст.) березня 1877 р. на підставі Статуту, затвердженого міністром внутрішніх справ 9 лютого того ж року. Її членами-засновниками стала група демократично налаштованої інтелігенції міста, зокрема П. Червинський, О. Карпинський, Софія та Олександр Русови, О. Тишинський, О. Борсук, І. Шраг, В. Варзар, І. Рашевський (загалом 50 осіб). Основу фонду бібліотеки становили книги та періодичні видання самих фундаторів: О. Карпинського, П. Червинського, І. Ясинського, Н. Константинович, подружжя Русових та ін.

Відповідно до Статуту правління книгозбірні нараховувало 5 осіб, яких обирали на чергових зборах строком на один рік. До їх обов'язків входило: винаймання приміщення, забезпечення його опалення та освітлення, запрошення на роботу бібліотекарів, сторожа. Також члени правління займалися пошуком коштів на утримання бібліотеки, іншими фінансовими питаннями, складанням звітів про роботу закладу тощо. Зокрема, правління розробило «Правила для читання газет і журналів».

Бібліотека відкрилася в круглій кімнаті на першому поверсі будинку Губернської земської управи (нині приміщення Чернігівської обласної державної адміністрації). Протягом 1877 р. було пожертвовано і надано в тимчасове користування 564 книги, а трохи згодом, у лютому 1878-го, створено абонемент для видачі книг додому. Для відвідувачів (передплатників) читальні, відповідно до Статуту, встановили таку плату: 2 руб. на рік, 20 коп. на місяць і 2 коп. за одноразове відвідування. В неділю і святкові дні користування читальнею було безкоштовним. Для читачів, які брали книги додому, було встановлено три розряди оплати: 8, 4 і 2 руб. на рік та 80, 40 і 20 коп. на місяць.

Понад 3/4 суми коштів на утримання бібліотеки надходили як пожертви від членів-засновників, збори з концертів М. Лисенка, який приїздив з Києва, аматорських вистав, лекцій. Решту становили внески передплатників книгозбірні [8, с. 94].

Лише в січні 1895 р. збори членів бібліотеки встановили безоплатні відвідини для читання не тільки періодичних видань, а й книг.

Тривалий час бібліотека існувала завдяки підтримці зацікавлених громадян міста, без допомоги влади, потерпаючи від матеріальної скрути, не маючи достатніх коштів, власного приміщення і належних умов існування. Велику допомогу книгозбірні надавали чернігівська українська «Громада» і місцеве товариство «Просвіта». Вагомий внесок у розвиток закладу зробило подружжя Коцюбинських. Віра Устимівна Коцюбинська (у дівоцтві Дейша) була завідувачем бібліотеки. У 1905 р. вона підготувала до друку та видала «Каталог книг Черниговской общественной библиотеки» (єдиний, що зберігся до наших днів, з усіх виданих у той час каталогів).

З кінця 1890-х рр. у книгозбірні вирувало громадське життя: тут збиралися прогресивні містяни, знаходили прихисток різноманітні партії, велися гострі дебати.

Посилення просвітницької роботи серед мас, зниження суми застави для передплатників 4-го розряду¹ до 1 руб. спричинило значне зростання серед користувачів представників трудового люду. Кількість відвідувань передплатників 4-го розряду перевищила в 1,4 разу кількість відвідувань передплатників 2-го розряду, в 2,9 разу – 3-го розряду та у 5,7 разу – 1-го розряду.

У тогочасній пресі писали: *«Всього каких-нибудь 10–15 лет тому назад обитатели этих районов не имели почти никакого представления об общественной библиотеке, а теперь книги из библиотеки можно встретить даже в самых глухих углах города, хотя, разумеется, далеко еще не везде, к сожалению. Почти пустынный прежде читальный зал библиотеки теперь, особенно по праздничным дням, буквально переполнен трудовыми элементами городского населения, так что нередко даже стоят негде там»* [2, с. 40].

Дедалі більше незможних людей ставали відвідувачами бібліотеки. За Статутом закладу участь у загальних зборах членів бібліотеки могли брати тільки особи, що внесли протягом року 2 руб. за читання. Передплатники 4-го розряду вносили менше грошей і не мали права брати участь у зборах. Місцева адміністрація не могла допустити, щоб трудящі маси, які становили 4-й розряд передплатників, брали участь в управлінні бібліотекою.

¹ Існувало 4 розряди передплатників: до 1-го відносилися особи, які вносили плату понад 8 руб. на місяць і мали право брати додому нові книги і журнали без застави; передплатники 2-го і 3-го розрядів вносили 4 і 2 руб. відповідно і могли брати літературу додому, але із внесенням застави у розмірі вартості взятої книги або за рекомендаціями двох осіб. Передплатники 4-го розряду вносили менше 2 руб., брали книги із заставою або за рекомендаційними листами тих закладів, де вони працювали. Передплатники 1-го, 2-го та 3-го розрядів мали право голосу на загальних зборах.

Що більше книгозбірня ставала популярною і більшого значення набувала для містян, то більше недовіри й незадоволення викликала в місцевої адміністрації. І невдовзі правління бібліотеки отримало від губернатора таке розпорядження: *«Предлагаю правлению не назначать общих собраний впредь до особого моего распоряжения; в виду неполучения мною журнала предыдущего заседания и в виду допущенных на таковом обсуждении не подлежащих ведению его вопросов и произнесения речей, несоответствующих кругу ведомства собрания библиотеки, — я не допускаю»* [2, с. 40].

Ця подія викликала великий резонанс серед чернігівців, про неї говорили всі і скрізь.

Через кілька днів після заборони загальних зборів бібліотеки (найімовірніше, за негласним наказом губернатора) до лав її передплатників з правом брати участь у зборах записалося понад 200 чиновників різних відомств, які до цього навіть могли не знати, що таке бібліотека.

Вбачаючи в такій активності з боку адміністрації загрозу того, що під час виборів правління до нього можуть потрапити люди, далекі від справ бібліотеки, передплатники 4-го розряду активно стали залучати до користувачів книгозбірні нових передплатників. Самі ж активно переходили до 3-го розряду, який давав право брати участь у загальних зборах. Багато хто сплачував при цьому останні копійки, відмовляючи собі у найнеобхіднішому, аби тільки стати користувачем бібліотеки і мати змогу відстояти її. В кінцевому рахунку всі ці перипетії позитивно відобразилися на матеріальному становищі книгозбірні. У 1905 р. користувачів налічувалося більше тисячі. І багато хто з «вимушених» користувачів завдяки чарівній дії книг став справжнім другом бібліотеки.

Проте були й негативні наслідки такого активного життя книгозбірні та особливої уваги до неї керівників міста і губернії. Бібліотеку неодноразово закривали. В одному з документів з цього приводу зазначено: *«По постановлению судебного следователя по особу важным делам Л. А. Алферова, от правления закрытой библиотеки отобраны каталоги и книги постановлений общих собраний и правления. Отобрание каталогов и книг является следствием возбужденного прокурорским надзором дела за хранение в библиотеке нелегальной литературы»* [4, с. 2]. З 1910 р. книгозбірня діяла вже під опікою органів місцевого самоврядування.

У січні 1919 р. функціонування книгозбірні знову було тимчасово призупинено. Трохи згодом, зі встановленням радянської влади, місцеве самоврядування, органам якого підпорядковувалася бібліотека, було ліквідовано. Всі просвітницькі заклади передано Наросвіті. У червні 1919-го книгозбірня знову відновила свою роботу, повністю перейшовши на державне утримання. Книжковий фонд поповнився книгами з націоналізованих бібліотек.

У 1921 р., згідно з рішенням колегії Губполітосвіти, книгозбірня стала Центральною бібліотекою.

У 1922-му їй було присвоєно ім'я В. Г. Короленка. Статус державної обласної вона набула у 1934 р. і відтоді стала центром методичної, бібліографічної та краєзнавчої роботи в області.

В роки німецько-радянської війни бібліотека зазнала великих втрат. У ніч з 23-го на 24 серпня 1941 р. ворожа авіація зруйнувала тільки-но відремонтоване приміщення книгозбірні. Згоріли фонд, в якому нараховувалося 216 тис. примірників документів, майно закладу. Під час окупації, в 1941–1943 рр., бібліотека працювала як міська, зосередивши у своїх фондах 148 тис. томів з різних книгозборищ Чернігова. Відступаючи з міста, німці знищили майно і фонд бібліотеки, підпаливши її зсередини.

Після війни заклад відновлював свою діяльність з нуля. 5 тис. примірників видань надійшло з книгозборищ міста та було зібрано населенням. Найактивніше книги збирали учні шкіл. 18,6 тис. примірників було отримано з Держфонду, щоправда, більшість із цих книг виявилися неактуальними і не мали попиту. 1 грудня 1943 р. бібліотека поновила свою роботу.

За весь час існування книгозбірня не мала свого приміщення, яке відповідає б вимогам збереження фонду та умовам роботи читачів і працівників. І тільки в 1974 р. вона отримала приміщення на вул. Леніна, 41 (нині просп. Миру, 41) — колишнє помешкання обкому партії. Ця будівля, пам'ятник українського архітектурного модерну, була зведена в 1910–1913 рр. інженером Д. Афанасьєвим за проектом архітектора О. Фон-Гогена для Дворянського земельного і Селянського поземельного банків. Вона й нині є окрасою міста: привертають увагу мальовничий майоліковий декор фронтонів, квадратна башта головного входу з наметовим верхом, гранітні плити цокольного поверху, різноманітні за розмірами і формою віконні отвори.

Сьогодні Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка — авторитетний культурно-освітній, науковий та інформаційний заклад. Її загальний фонд становить понад 860 тис. примірників документів 55 мовами. Ним користуються понад 34,4 тис. користувачів. Книгозбірня має найбільший в області репертуар періодичних видань. Щорічно передплачується понад 500 назв газет і журналів різної тематики. Особлива цінність — фонд рідкісної літератури, що нараховує близько 15 тис. видань. Документів до 1917 р. налічується 5,7 тис. примірників, серед них книги, часописи, газети краєзнавчого змісту. Ведеться окремий каталог рідкісних видань, що побачили світ до 1917 р.

Роботу бібліотеки забезпечують 12 структурних підрозділів. До послуг користувачів — загальний та п'ять спеціалізованих читальних залів, два інтернет-центри на 20 робочих місць, що обладнані за програмами «Бібліоміст» та LEAP «Інтернет для читачів публічних бібліотек», значний інформаційно-бібліографічний апарат.

Понад 30 років у книгозбірні працює клуб «Краєзнавець», що за час свого існування згуртував навколо себе еліту користувачів: науковців, викладачів вишів, творчу інтелігенцію.

Популярними є клуби спілкування англійською, італійською, німецькою, іспанською, французькою мовами, які розраховані на різні категорії користувачів. У клубах (загалом їх 16) можна поспілкуватися на різні теми з носіями мови, котрі, як правило, є волонтерами Корпусу миру.

Діють у бібліотеці і центри «Вікно в Америку» та європейської інформації. Центр правової інформації спільно з партнерами – фахівцями Головного територіального управління юстиції в Чернігівській області – надає безкоштовну юридичну допомогу. Центр з обслуговування користувачів з особливими потребами стає в пригоді людям з обмеженими можливостями, яким особливо необхідні підтримка і спілкування.

Для громади Чернігова та області щороку проводиться більш як 250 заходів: літературні вечори, презентації, зустрічі з письменниками, круглі столи, науково-громадські читання, свята книги тощо. Організуються численні тематичні виставки та перегляди літератури.

До Всеукраїнського дня бібліотек влаштовуються Дні відкритих дверей, акції безкоштовного запису до книгозбірні, «Я люблю свою бібліотеку», екскурсії по ОУНБ, різноманітні заходи з популяризації бібліотеки і читання.

Визнаним осередком культурного життя мешканців Чернігова є «Мистецька вітальня». Щомісяця тут організуються виставки творів художників, фотохудожників, майстрів народної творчості. Учасниками виставки можуть бути як професійні майстри, так і аматори. Багатьох талановитих людей, які згодом стали членами творчих спілок України (художників, фотохудожників), відкрила саме бібліотека.

На базі Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка працює Регіональний тренінговий центр (РТЦ), діяльність котрого спрямована на розвиток регіональної бібліотечної інфраструктури шляхом підвищення кваліфікації працівників бібліотек області, навчання їх роботи з новітніми технологіями та підвищення рівня комп'ютерної грамотності населення, надання підтримки бібліотекам області в здійсненні адвокаційної діяльності та залученні додаткових ресурсів. У час, вільний від тренінгів і соціокультурних заходів, РТЦ працює як інтернет-центр для користувачів з безоплатним доступом до Мережі. До речі, до Інтернету бібліотеку було підключено ще в 1998 р., а з 2010-го доступ до нього став можливим і через Wi-Fi.

Велику популярність серед користувачів третього віку має проект «У Всесвітній мережі всі покоління». Він запроваджений і реалізується як продовження ініціативи програми «Бібліоміст» з метою навчання користувачів бібліотеки (переважно літніх людей) основ комп'ютерної грамотності та роботи в Інтернеті.

Популярним є і веб-сайт бібліотеки. До послуг користувачів новини книгозбірні, електронний каталог, у котрому налічується майже 270 тис. записів, віртуальна довідка, зведений каталог періодичних видань м. Чернігова, електронні краєзнавчі бази даних «Пам'ятні місця», «Відомі особистості».

Робота над створенням фонду електронних ресурсів – один із пріоритетних напрямів діяльності Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка. З 2011 р. тут реалізується проект «Електронна бібліотека», що має сім сторінок: «Наші видання», «Галузеві видання», «Митці Сіверянського краю», «Періодичні видання Чернігівщини», «Книжкова пам'ять України. Чернігівщина», «Тематичні колекції», «Іменні колекції».

Формування електронної бази даних статей здійснюється з використанням банку даних аналітичних описів статей журналів української періодики Центрально-Українського кооперативного каталогу.

З 1970-х рр. у бібліотеці добре налагоджено видавничу діяльність. Створено чітку систему науково-допоміжних і рекомендаційних бібліографічних посібників універсального та тематичного характеру, що дає змогу розкривати фонди бібліотеки й задовольняти інформаційні потреби її користувачів. У видавничому доробку закладу – щорічні посібники «Бібліотеки Чернігівщини на сторінках преси», «Література про Чернігівську область за ... рік», «Знаменні та пам'ятні дати по Чернігівській області на ... рік», «Зведений каталог-довідник місцевих періодичних видань (1839–1917)», серії бібліографічних покажчиків «Історики та краєзнавці Чернігівщини», «Письменники Чернігівщини» тощо.

За 140 років бібліотека пройшла нелегкий шлях: пережила війни, зміни влади, повення в непристосованих приміщеннях, двічі починала свою діяльність з нуля, але, попри все це, вижила, вистояла і розвивається далі, постійно втілюючи цікаві ідеї та впроваджуючи нові технології.

Звичайно, без людей, колективу професіоналів, без їхньої наполегливої праці не було б бібліотеки, яку ми маємо сьогодні. Майже чверть століття установу очолював заслужений працівник культури України П. Грищенко. Багато років присвятили улюбленій професії Л. Феоділова, Ю. Самойленко, В. Мозгова, О. Толкачова, Л. Студьонова, Н. Волкова, В. Ступак, К. Алчина, В. Зелінська, Н. Романчук, Г. Коваленко та ін. Сьогодні очолюють основні ділянки роботи бібліотеки Л. Дубовик, А. Мальована, Л. Поймонова, В. Кашнікова, І. Каганова, Г. Мамчур, Л. Поліщук, О. Соловцова, О. Іваненко, О. Попович, В. Куценко, Н. Карбовська, О. Сльозка, О. Величко, Л. Седько, О. Костенко.

Життя не стоїть на місці, рухається вперед, і перед Чернігівською ОУНБ ім. В. Г. Короленка постають нові завдання. Намагаючись залишатися цікавою для своїх відвідувачів, книгозбірня робить усе для якнайкращого забезпечення сучасного рівня обслуговування, своєчасно задовольняє запити користувачів, допомагає їм здобувати нові знання та вдосконалювати професійну майстерність, зберігає кращі наукові, просвітницькі та культурні традиції рідного краю.

Список використаних джерел

1. Аліференко І. Електронна бібліотека Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка /І. Аліференко // Бібл. планета. – 2015. – № 3. – С. 27–29.

2. Бурный Н. Я. Чернигов (Заметки и наблюдения) / Н. Я. Бурный // Южные записки : еженед. журн. — Одесса, 1905. — № 13 (27 марта). — С. 39–45.

3. Духовна скарбниця краю. Вип. 1 : Від громадської — до універсальної наукової бібліотеки : іст. нарис / [Л. В. Студьонова] ; Чернігів. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. — Чернігів : [б. в.], 2002. — 56 с. — До 125-річчя з часу заснування.

4. К закрытию общественной библиотеки // Чернигов. слово. — 1910. — 2 февр. — С. 2.

5. Карнабед А. А. Історія нашого дому / А. А. Карнабед ; Чернігів. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. — Чернігів : [б. в.], 2002. — 12 с.

6. Отчет Правления Черниговской общественной библиотеки, о состоянии материальных средств библиотеки к 27 марта 1877 г. // Чернигов. губ. вед. (Особое прибавление). — 1877. — 3 апр.

7. Очерк развития Черниговской общественной библиотеки за 20 лет ее существования (1877–1896) // Зем. сб. Чернигов. губ. — 1898. — № 5. — С. 1–92 (Приложение).

8. Отчет Черниговской общественной библиотеки за 1897 год // Зем. сб. Чернигов. губ. — 1898. — № 5. — С. 93–116. — (Приложение).